

ערכין יד

משה שווערד

1. רש"י מסכת ערכין דף יד עמוד א

מתני'. אחד המקדיש שדה בחולת המחוז – [1] סביבות עיר שאינה חשובה כ"כ מפני מדרס הרגלים חולת סביבות כמו מחול הכרם (כלאים פ"ד מ"א) (ל"א) מחוז עיר ל"א [2] מחוז שם מקום שלא היו שדותיו חשובין.

2. רבינו גרשום מסכת ערכין דף יד עמוד א

מתני' בחולת המחוז היינו שדה שסמוכה למחוז העיר שדורכין אותה בני אדם [3] ועוד כיון שסמוכה לעיר ועומדת בקמתה רואין אותה בני אדם ונותנין בה עין רעה ואינו עושה פירות כ"כ:

3. הערות הגר"ש אלישיב מסכת ערכין דף יד עמוד א

ומה דמצינו שמברכין בברכת בעה"ב (ברכות מ"ו א) שיהיו נכסיו מוצלחין וקרובין לעיר, היינו על נכסים שאין נראין לעין ול"ש בהם עין הרע.

4. שפת אמת מסכת ערכין דף יד עמוד א

במשנה נותן זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף פרש"י בין גאלה אחר או הבעלים וכ"כ הרמב"ם (פ"ד מה"ע) וצ"ע בזה דאם שוה באמת הרבה למה לא ימכור הגזבר למי שנותן יותר בשלמא הבעלים זכתה להם תורה בזה השומא אבל כשאין הבעלים רוצין לפדותה למה לא יכריזו למכור בשו"י וכן להיפוך אם אין מי שיתן זה השיעור בחולת המחוז למה לא ימכרנה הגיזבר למי שירצה ליקח אפ"ל בפחות מזה השיעור ולא מצאתי מפורש זה הדין בגמ' והא דתנן לקמן (כ"ה) אחד הבעלים וא' כל אדם היינו לענין דצריך ליתן כל הפדיון כאחד ולא מידי שנה בשנה ע"ש וגם צ"ע לדבריהם למי ינתן אם יהי' הרבה קופצים לגאול השדה בפרדיסות סבסטי:

5. ספר עבודה ברורה

וכתב בדבריו אריאל, דנראה עפמ"ש הלפנת פענח (פ"ד ה"א) לחקור דין חמשים שקל כסף, אם הוא בגדר שומא, גזירת הכתוב היא דכך היא שויה של השדה, או שהיא רק גזירת הכתוב דנגאלת דוקא בחמשים ולא משום שידון בשויה. [וע' בדברינו לעיל (דף ה. ד"ה ערכי עלי לגבי מוצח)].

ונראה, דאם הגזירת הכתוב היא דכך היא שויה - חמשים שקלים, א"כ ליכא נפ"מ צין בעלים לאחר, דכיון דשויה חמשים אין הגזבר רשאי למוכרה נפחות מזה. והשפ"א שהקשה אולי משום שהצין דזהו סתם גזירת הכתוב, ולא משום שכך הוא שווי השדה, וכיון שלא מצינו בפירוש דאף אחר פודה בחמשים שקל דוקא, י"ל דגזירת הכתוב זו נאמרה דוקא כלפי הבעלים ולא כשאתר פודה.

6. שפת אמת מסכת ערכין דף יד עמוד א

שם בגמ' אלמא קסבר ר"ה כו' בעין יפה מקדיש וכן בסמוך הא מני ר"ש היא כו' בעין רעה מקדיש צ"ע להבין ענין זה כיון דפלוגתא דר"ה ור"נ היא אפ"ל בהקדיש גם האילנות שהרי בברייתא דהקדיש ג' אילנות ע"כ גם הקרקע הקדיש ואעפ"כ לר"ש פדיון אחד להם ומה שייך בזה עין רעה ורש"י מתרץ קצת בלשונו דלענין זה הוי עין רעה שיהי' נפדה כאחת ועין טובה להיות ב' פדיונות [וכ"כ התוס' בב"ב (ל"ז ב) ע"ש] אבל אין מובן שפיר:

7. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף יד עמוד א

אלמא קסבר ר"ה אדם מקדיש בעין יפה מקדיש. ודע דאין זה שייך לפלוגתא דתנאי בעלמא, דבכאן אין הנדון כמה מקדיש וכמה משייר. דכאן וודאי דהאילנות בכלל ההקדש, וכל הנדון הוא אם הקדיש אילנות בפני עצמן וקרקע בפני עצמן | ואז יוצא רווח להקדש | או שהקדישן הכל הקדש אחד. ולכך פריך על ר"ה מברייתא ולא מצי ר"ה לשנויי דאנא סבירא לי כמ"ד בעין יפה, כיון דאין זה שייך לפלוגתא דעלמא.

8. ספר עבודה ברורה

בתר פדיון. צדדי הספק אם אזלינן בתר שעת ההקדש או בתר שעת הפדיון, כתב בברכת כהן, דתליא בעיקר הטעם דחלוקים שדה מקנה משדה אחוזה בפדיונם - דשדה מקנה נפדית בשויה ושדה אחוזה בני שקל, די"ל דזה מכח ההקדש גופא, דחלוק הקדש של שדה מקנה מהקדש של שדה אחוזה, דשדה מקנה קדושה לדמיה כלבד אבל גופיה לא קדיש, לכן נפדית בשויה, אבל שדה אחוזה קדיש גופיה להפדות בערכה, ולפי"ז צ"ל דאזלינן בתר שעת ההקדש. | או דלמא י"ל שזה אינו דין בעצם ההקדש דליכא חילוק בגוף ההקדש ביניהם, אלא זה דין בסדר הפדיון, דשדה מקנה שמין אותה להפדות בדמיה, ושדה אחוזה שומתה בחמשים שקל, וא"כ יש לילך בתר שעת הפדיון.

וא"כ י"ל בביאור פלוגתת רבי יהודה ור"ש עם רבי מאיר, דכו"ע סברי דבשעת ההקדש חשיבא שדה מקנה ובשעת הפדיון חשיבא שדה אחוזה, ונחלקו בטעם החילוק של שדה מקנה ושדה אחוזה, אם זה מכח ההקדש גופא, או דזה רק דין בסדר הפדיון.

9. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף יד עמוד ב

מכר אילנות וכו' לא גאלן אין חוזרין ביוכל. הטעם בזה משום דאי"ז מכר לצמיתות, דהרי אחר שיקצץ האילן אין ללוקח כלום, והוי כמוכר שדהו לששים שנה דאין חוזרת ביוכל.

10. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף יד עמוד ב

הווי להו שני כתובין וכו'. ידוע חידוש הרב יהודאי גאון שבפדיון הבן האב צריך להוסיף חומש משום דכל הפודה הקדש, מוסיף חומש, והשיג עליו רב האי גאון וכ' דלית לפדיון הקדש בהא עסק. [הו"ד בהל' בכורות לרמב"ן (דף ס"ג א)]. וגם משמעתי מוכח דכל שאין מפורש בתורה שצריך חומש אין בו חומש. ועע"ש במהרי"ט אלגאזי.

11. דף על הדף ערכין דף יד עמוד ב

בגמ': מה ערכין אין מוסיף חומש וכו'.

בספר ליקוטי פינחס על הל' פדיון הבן (סי' ש"ה ס"ק נ"ט) מביא דבר פלא בשם הכלבו (סי' צ"ד) דאם עברו שלשים יום ולא פדה את בכורו חייב להוסיף חומש.

והרי"ט אלגאזי (פ"ח סי' ע"ט) הקשה, דבבכורות יליף גז"ש ערך ערך מערכין, ובערכין מפורש בגמ' כאן דליכא חומש.

ובספר אות ברית (הל' פדה"ב ס"ק א') הביא דברי הכל בו וכתב, דהא דצריך להוסיף חומש לאו מדינא הוא, כי אם מצד קנס משום שהחמיץ המצוה ולא עשאה בזמנה, ולפי"ז היכא דחל יום ל"א בשבת דקיי"ל שלא לפדות עד יום א' שהוא יום ל"ב בכה"ג א"צ להוסיף חומש, דבכה"ג לא קנסי' לי' כיון דלא ה' אפשר לפדאן בשבת בזמנו, הוה יום ל"ב זמנו עכת"ד.

12. תוספות מסכת ערכין דף יד עמוד ב

איבעיא להו לרבנן אית להו גז"ש ומפקין ליה לחומש או דלמא כו' - קשה לרבנן אלחנן אמאי לא נילף מינהון ג"ש נהי דבנין אב לא ילפינן מינייהו מ"מ ג"ש נילף מינייהו ונראה לר' מדאיצטריך למיכתב חומש גבי מקדיש שדה אחוזה וגבי מקדיש את ביתו ומצינו למילף חד מחבריה בג"ש ולא ילפינן אלא כתב חומש לכל חד וחד ש"מ שני כתובין הבאים כאחד ולא ילפינן מינייהו בעלמא אפילו בג"ש.

13. ספר עבודה ברורה

בא"ד. ולא ילפינן מינייהו בעלמא אפילו בגז"ש. צ"ב, דהא קי"ל דאין אדם דן גז"ש מעצמו, וא"כ איך אפשר לומר דכיון דהוה שני כתובים לא ילפינן מינייהו בגז"ש, הא אי נמסרה גז"ש בזה, בע"כ דילפינן כן אף דהוה שני כתובים. ותירץ הגרמ"ד, דאפשר לומר דכיון דאיכא שני כתובים זהו סברא המגלה שלא נמסרה הכא גז"ש.

14. תוספות מסכת ערכין דף טו עמוד א

הוה להו שני כתובין הבאין כאחד - וא"ת מה ענין זה לשני כתובין הבאין כאחד כיון דגבי שדה מקנה איכא ג"ש למילף חומש משדה אחוזה וגבי מקדיש בית ליכא ג"ש [1] ושמא הכא דכתיב והעריך גבי מקדיש בית כמאן דכתיב וחשב [2] או שמא י"ל וחשב אין זו ג"ש גמורה אע"ג דקרי ליה הספר ג"ש וה"נ אשכחן בפ"ק דב"ק (דף ו:): גבי נאמר שדה למעלה ונאמר שדה למטה קרי ליה התם ג"ש ואורי"י דאינו ג"ש גמורה [3] או שמא י"ל משום דכתיב קודש גבי מקדיש שדה אחוזה וכתוב נמי קודש [גבי] מקדיש בית וקודש קודש ג"ש גמורה היא מש"ה קרי ליה ב' כתובין הבאים כאחד.

15. ספר עבודה ברורה

תוס' ד"ה הוה. וא"ת מה ענין זה לשני כתובין וכו' וגבי מקדיש בית ליכא ג"ש. ד"ל יד בנימין: פי', דאילו גבי מקדיש בית נמי היה גזירה שוה ואפ"ה כתיב בהו חומש להדיא, הרי דהיה אתי לגלויי דבעלמא לא נילף בגזירה שוה, אבל השתא דגבי מקדיש בית ליכא גזירה שוה, מנא לן דבעלמא לא ילפינן בגזירה שוה, עכ"ל. וע' בשטמ"ק לעיל (דף יד: אות י"ז).

- עיין מראה מקום #1 לקמן

16. שפת אמת מסכת ערכין דף יד עמוד ב

שם הקישו הכתוב לערכין מה ערכין אין מוסיף חומש כו' צ"ע מה חומש שייך בערכין ואולי כוונתם אם אמר ערכי עלי מוסיף חומש ואם אמר ערך פלוני עלי הוי כאחר ודוחק ויותר י"ל דס"ל דנין אפשר משאי אפשר מיהו ק"ק מה ת"כ דרבא דילמא האי ברייתא אתיא כר"א דמפיק לגז"ש לענין חשבון חומר שעורים בחמשים להכי מקיש אע"ג דהוי אפשר משאי אפשר אבל לרבנן דגז"ש אתיא רק לחומש דוחה האי הקישא וגם צ"ע דהא בשדה אחוזה נמי כתי' ערכך כמה פעמים בפרשה ומ"מ אית בי' חומש

17. חידושי הגר"י מסכת ערכין דף יד עמוד ב

שם, במשנה חבל בזה ובזה נותן נזק שלם, וצ"ע אם הדין חבלה בעבד הוא כמו בבן חורין אלא שזה שייך לאדון מדין מה שקנה עבד קנה רבו, או שהוא דין דמים בעלמא בעד נזק של האדון שהזיק לו את עבדו כמו שהזיק את שורו, ולגבי ד'

דברים ודאי שזהו דין בעד החבלה של עבד, ולא דין תשלומי ממון עבור העבד מה שהזיק לרב, אלא דבנזק יש לדון בזה אם זה ג"כ מדין חבלה או מדין היזק ממון]. והנה מהא דמבואר במסכת גיטין בפרק השולח (דף מ"ב ע"ב) דאם מעוכב גט שיחרור הקנס של רבו גם חבלה לרבו, מוכח שדין חבלה בעבד הוא אותו דין חבלה של בן חורין, אלא ששייך לרבו, ומשו"ה שפיר אם הקנס לרבו גם החבלה של העבד לרבו, משא"כ אם נאמר שהוא רק תשלומין לאדון בעד נזק זמים שלו, כמו בעד נזק של שורו, הרי במעוכב גט שיחרור אין לו שום דין ממון, ול"ש שהזיק לו את ממונו, א"כ למה החבלה לרבו.

18. ספר חידושי בתרא

ממונו א"כ למה החבלה לרבו ע"כ. וצ"ע בראייתו, דדילמא פשוט הוא דבמקום שהוזק האדון בחבלת עבדו, לא גרוע הוא מהזיק את שורו, ויש לו לשלם באופן ישיר לאדון, משא"כ כשלא הוזק האדון, כגון במעוכב גט שיחרור, אז ישלם לו לכה"פ מטעם מה שקנה עבד קנה רבו דומיא דקנס; אבל מנ"ל להוכיח דאין הטעם בתשלומי חבלה בעבד שלם, משום מה שקנה עבד קנה רבו לבד. ואגב, צ"ע מאי נפ"מ לדינא בין ב' סברות הנ"ל לתשלומין לאדון. וע' סימן הבא.

19. ספר עבודה ברורה

המית בן חורין. הקשה הגרי"ז, דמה ענין שלשים של עבד דהם קנס בעלמא ואינם תשלומים לדמי עבד כלל, להמית בן חורין דנותן דמי ניוק, ומדוע סמכתן המשנה זה לזה, וביאר, דהרמב"ם (פ"א מהלכות נזקי ממון ה"א) כתב דשלשים של עבד הם כופר העבדים, והיינו דגם הם עבור דמי העבד, אלא שקצבה תורה שיעור דמיו, ולכן סמכתן המשנה, דתרווייהו דין כופר נינהו, אלא דבעבד הוי להקל ולהחמיר.

20. חידושי הגרי"ז מסכת ערכין דף יד עמוד ב

שם, במשנה באונס ובמפתה להקל ולהחמיר וכו' והבושת והפגם הכל לפי המבייש וכו', וצ"ע דא"כ מאחר דקנס זהו רק בשביל הנאת שכיבה ומלבד זה איכא בושת ופגם שמשלם לפי המבייש וכו', א"כ במה חלוק לענין זה גדולה שבכהונה וקטנה שבישראל וא"כ אין כאן להקל ולהחמיר דלענין הנאת שכיבה כולן שוין לזה, צ"ע.

1. ספר עבודה ברורה

בא"ד. וה"נ אשכתן בפ"ק דב"ק וכו'. ואור"י דאינו ג"ש גמורה. כתב בשטמ"ק (בב"ק ו: ד"ה נאמר), וז"ל: נאמר שדה למעלה. תימה אמאי תנא רבי ישמעאל שלש עשרה מדות ותו לא, והא כי היכי דחשיב בנין מכתוב אחד ומשני כתובים, הכי נמי לחשוב גז"ש מכתוב אחד, כי הכא דלמעלה ומטה בכתוב אחד. ותירץ ה"ר שמואל מבמבורקא, אחרי שגז"ש נידונית בשתי תיבות הדומות זו לזו, א"כ מה לי כתוב אחד מה לי שני כתובים, ולא שייך לחלק אלא בבנין אב. מיהו ר"ת מפרש לקמן פרק הכונס, כל היכא דקאמר כי האי לישנא נאמרה תיבה זו למטה לא דיינינן ליה בגז"ש אלא כמו למוד סתום מן המפורש, ע"כ ממחר"י כהן צדק.